किसान डायरी

Farmer’s Record Book

कृषकको नामः ....

कोड नं. ....

समुह/सहकारीः ....

ठेगानाः ....

कृषक डायरी

कृषक डायरी कृषि उत्पादनको प्राङ्गारिक प्रमाणीकरण प्रक्रियाका लागि कृषकका सम्पूर्ण कृषि सम्बन्धी क्रियाकलापको दुरुस्त रेकर्ड राख्न तयार पारिएको रेकर्ड पुस्तिका हो । कृषकले कृषि उत्पादनका लागि प्रयोग भएका कृषि सामग्रीहरू, मौसम-अनुसार बाली उत्पादनका क्रियाकलापहरू, बालीको उत्पादन, फसल सङ्कलन, भण्डारण, ढुवानी, विक्री-वितरण जस्ता कार्यहरूको दुरुस्त रेकर्ड राख्नु पर्दछ । प्रमाणीकरण निकायले वा आन्तरिक निरीक्षकले निरीक्षणको क्रममा जाँच गर्दा डायरीको माध्यमबाट कृषकको सम्पूर्ण क्रियाकलाप सजिलै पत्ता लगाउन सक्ने हुँदा प्राङ्गारिक प्रमाणीकरण प्रक्रियामा कृषक डायरीको बिशेष महत्त्व छ ।

कृषक डायरीमा उल्लेख गरिएका विवरणहरुको प्रमाण, जस्तै मल, विउ, बेर्ना आदि किनेको बिल, र विक्री गर्दाका बिल या अन्य जे जति रसिद वा भौचरहरु छन्, प्रमाणका रुपमा जतन गरी राख्नु पर्दछ । प्रमाणीकरण गर्ने निकायका निरीक्षकले निरीक्षणका बेला खोजबिन गर्न सक्छन् । कृषकले नियमित रुपमा, खासगरी कृषिकर्मका महत्त्वपूर्ण कार्यहरुको विवरण आफैले भर्नु पर्छ । आन्तरिक निरीक्षकले बेला बेलामा भ्रमण गरेर विवरण भरे नभरेको जाँच गर्न सक्नेछन् । नियमित भरेको नपाइएको प्राङ्गारिक प्रमाणीकरणको प्रक्रिया उलङ्घन गरेको ठहरिन्छ र समूहबाट बाहिरिनु पर्ने अवस्था आउन सक्छ ।

प्रमाणीकरण प्रक्रियामा कृषकहरूलाई सहयोग पुगोस भन्ने हेतुले अर्गानिक भेन्चर नेपालले यो कृषक डायरी छपाएर उपलब्ध गराएको हो । यसको तयारीका लागि सामग्री सङ्कलन, सम्पादन र लेखन कार्यमा महत्त्वपूर्ण योगदान गर्नु हुने श्रीभूपेन्द्र नीराजन खनिया र सेकार्ड नेपाललाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

विष्णुप्रसाद पोखेल
अध्यक्ष, अर्गानिक भेन्चर नेपाल

कृषकको जमिन, खेती, र उत्पादन सम्बन्धी विवरण

१. सामान्य विवरण

किसानको नाम (Name of Farmer)..

कोड नं. (Code No)..

ठेगाना (Address) ....

सम्पर्क नं./ईमेल (Contact no/Email)...

सहकारी/समूहको नाम (Name of Cooperative/Group) ....

ठेगाना (Address) ....

सहकारी/समूह दर्ता वर्ष (Registration Year).......................................

जम्मा जमिनको क्षेत्रफल (Total Land Area) ....

ब्लकको संख्या (Number of Block)..

ब्लकको नाम Name of Block	क्षेत्रफल Area in Ropani	उचाई (मिटर) Altitude	माटोको प्रकार Types of Soil	जमिनको मोहडा Aspect

पहिचान हुने स्थानबाट पुग्न सकिने गरी नक्सा:

२. साँध/सिमाना

खेती गरेको जमिनको सिमाना स्पष्ट छ वा छैन :...

वरपर सिमानाले छोईएका प्राङ्गारिक हुन या होईनन् :...

फरक फरक सँदियार भएको सिमाना स्पष्ट छ वा छैन :...

अन्य:..

३. जमिनको प्रकार र खेती

जमिन	क्षेत्रफल	खेती विधि	सिँचाई सुविधा	लगाइने प्रमुख बाली
खेत				
बारी				
बगैँचा				
घाँसे पाखो				
वन जङ्गल				
बाँझो				

४. घरपालुवा जनावर (संख्या)

गाई, भैँसी	बाखा, सुँघुर	हाँस, कुखुरा	अन्य

५. बाली अनुसार वार्षिक कृयाकलाप

बाली	जमिन तयारी	रोपाइँ	गोडमेल	भित्र्याउने	भण्डारण	प्याकेजिङ्ग	प्रमुख बजार	उत्पादन (केजी)

६. सदाबहार रूख बाली छन् भने

रुख बाली	रोपेको वर्ष	परिपक्व हुने उमेर	विक्री गर्ने भाग	भित्र्याउने महिना	उत्पादन	प्रमुख बजार	विक्रि लक्ष्य

७. माटोको उत्पादकत्व सुधार प्रयास

माटोको परीक्षण गरेको छ/छैन...

गोठे मलको प्रयोग (आफैँ बनाएको/किनेको)..

कम्पोष्ट मलको प्रयोग (आफैँ बनाएको/किनेको)...

खनिजको प्रयोग (किनेको/बनाएको)..

हरियो मल ....

बाली चक्र...

पछिल्लो पटक रासायनिक मल प्रयोग गरेको मितिः...

अरु थप विवरण भएः..

८. बाली सुरक्षाका लागि प्रयास

रोग नियन्त्रणका लागि	किरा नियन्त्रणका लागि	झारपात नियन्त्रणका लागि
पछिल्लो पटक रासायनिक बिषादी प्रयोग गरेको मिति :		

९. प्राङ्गारिक र अन्य खेती सँगसँगै छ भने, यसको व्यवस्थापन

१०. बिउको प्रमुख स्रोत

आफ्नै बारीको...

प्राङ्गारिक (आफ्नै/खरिद)..

हाईब्रिड (बजारमा किनेको)...

जिएमओ..

उपचार गरिएको (हो भने थप जानकारी)...

११. सिंचाई स्रोत

पानीको स्रोत...

मुहान व्यवस्थापन...

प्रदुषण हुने संभावना..

प्रदुषण रोक्ने प्रयास...

१२. कृषि सम्बन्धी कार्य (कुन कुन हुन्छ?)

उत्पादन..

प्रशोधन..

बजारीकरण..

निकासी..

माथिका सबै...

कैफियत..

१३. बाली भित्र्याए पछिका कार्य् अभ्यास

धुने, पखाल्ने...

सुकाउने...

टुक्रा पार्ने...

झाँट्ने..

प्याक गर्ने..

प्रशोधन गर्ने...

भण्डारण गर्ने...

अन्यः ....

१४. भण्डारण

भण्डारण हुँदैन...

फार्म मै..

फार्म भन्दा बाहिर...

रासायनिक र प्राङ्गारिक दुवै भण्डारण हुन्छ की हुँदैन...

भण्डारण गर्ने क्षेत्र प्राङ्गारिक प्रमाणित हो या होईन...

प्राङ्गारिक र रासायनिक छुट्टिने गरी भण्डारणमा कुनै संकेत छ वा छैन................................

कसरी भण्डारण हुन्छ ....

भण्डारण क्षेत्र सफा गर्ने तरीका..

१५. अन्य रासायनिक उत्पादनसँग वा अन्य मिसावट नियन्त्रण अभ्यास

मेसिन/औजार...

पानी..

प्रशोधन युनिट...

बहाव नियन्त्रण र मध्यवर्ती क्षेत्र...

प्याकेजिङ्ग र ढुवानी..

अन्य..

१६. उत्पादनको अनुमान र वास्तविक उत्पादन परिमाण

प्लट नाम/नं.	बाली	अघिल्लो वर्षको उत्पादन	अघिल्लो वर्षको व्यापार	यो वर्षको उत्पादन	यो वर्षको विक्री	आगामी वर्षको विक्रि लक्ष्य

१७. यसभन्दा पहिले प्राङ्गारिक प्रमाणीकरणको आवेदन

थिएन...

थियो...

थियो भने थप जानकारीः...

....

....

मह उत्पादन गर्ने कृषकहरूका लागि

१८. मह सम्बन्धी कार्य (के के हुन्छ?)

उत्पादन...

प्रशोधन...

बजारीकरण...

निकासी..

माथिका सबै..

कैफियत...

....

....

१८. माहुरीका जात र स्रोत

जातः..

स्रोतः...

२०. मह प्रशोधनको अनुमान र वास्तविक उत्पादन परिणाम

अघिल्लो वर्षको उत्पादन	अघिल्लो वर्षको व्यापार	यो वर्षको उत्पादन	यो वर्षको विक्री	आगामी वर्षको विक्रि लक्ष्य

दैनिक/सिजनल आवधिक गर्नु पर्ने विवरण

१. कृषि कर्मको विवरण

मिति	प्लट नं	कार्य विवरण (जोत्ने, बिउ छर्ने, गोडमेल, काँटछाँट, सिँचाइ, फसल टिप्ने आदि)

दैनिक/सिजनल आवधिक गर्नु पर्ने विवरण

मिति	प्लट नं	कार्य विवरण (जोत्ने, बिउ छर्ने, गोडमेल, काँटछाँट, सिँचाइ, फसल टिप्ने आदि)

दैनिक/सिजनल आवधिक गर्नु पर्ने विवरण

मिति	प्लट नं	कार्य विवरण (जोत्ने, बिउ छर्ने, गोडमेल, काँटछाँट, सिँचाइ, फसल टिप्ने आदि)

दैनिक/सिजनल आवधिक गर्नु पर्ने विवरण

मिति	प्लट नं	कार्य विवरण (जोत्ने, बिउ छर्ने, गोडमेल, काँटछाँट, सिँचाइ, फसल टिप्ने आदि)

२. बिउ बिरुवाको स्रोत

प्लट नं	बाली	बिउको स्रोत	बिउ किनेको भए			बिउ उपचार गरेको भए		रोपेको मिति
			परिमाण	मिति	बिल नं.	उपचारमा प्रयोग सामग्री	उपचार विधि	

३. मल प्रयोगको विवरण

मिति	प्लट नं	बाली	प्रकार	परिमाण	स्रोत	किनेको भए			कैफियत
						परिमाण	मिति	बिल नं.	

४. रोग तथा किरा व्यवस्थापन (मौरीको पनि)

मिति	प्लट नं	बाली	रोग/किरा	व्यवस्थापन उपचार (बिषादीको)			परिमाण
				नाम	परिमाण	प्रयोग-विधि	

५. उत्पादन रेकर्ड, बिक्री तथा उपभोग विवरण

बाली भित्र्याइएको महिना	प्लट	बाली	परिमाण	घरायसी प्रयोग	बिक्री	बिक्री दर	कैफियत

६. मह उत्पादन रेकर्ड

परिमाण	घरायसी प्रयोग	विक्री	विक्री दर	कैफियत

७. निरीक्षकको रिपोर्ट

मिति	नाम र पद	धारणा/टिप्पणी	हस्ताक्षर

प्राङ्गारिक कृषि उत्पादनका लागि आन्तरिक मापदण्ड, २०८१

भूमिका

प्राङ्गारिक खेती गर्दा माटो, मल, बिउ, रोग तथा किरा नियन्त्रण, झारपात नियन्त्रण, सिँचाइ, फसल भित्र्याउने, भण्डार गर्ने र उपभोक्ताको घरसम्म पुग्दासम्म हुन सक्ने नोक्सानी वा मिसावट जोगाएर गुणस्तर कायम राख्न हरेक देशले मापदण्ड बनाएका हुन्छन् । नेपालमा पनि नेपाल सरकार, कृषि विभागले यस्तै मादण्ड बनाएको छ । यसै मापदण्डको आधारमा यस कृषक समूहले समूहका कृषकलाई बुझ्न र अभ्यास गर्न सजिलो होस् भनेर यो आन्तरिक मापदण्ड तयार पारेको हो । यस मापदण्डमा के गर्न हुने के गर्न नहुने भनेर सामान्य भाषामा उल्लेख छ । यदि कुनै बुँदामा कुनै किसिमको शङ्का वा द्विविधा रहे वा विस्तृत जानकारी चाहिए नेपाल सरकारको मापदण्ड अनुसार गर्नुपर्छ । यस समूहका हरेक सदस्यहरुले यसको अध्ययन र पालना अनिवार्य छ ।

मापदण्ड

क्र.सं.	विवरण	के गर्ने/के नगर्ने
१.	जमिनको छनौट	जमिन खेती योग्य हुनुपर्छ । खेती गर्ने जग्गाको सिमाना प्रष्ट हुनुपछ । फोहोर मैला, अद्यौगिक रसायन, धातुजन्य फोहोर, किटनासक बिषादीले प्रदुषण भएको हुनु हुँदैन । पानी जम्ने, पहिरो जाने, प्रदुषणयुक्त पानी बग्ने जमिनको हुनुहुँदैन । भू-क्षयको खतरा भए नियन्त्रण विधि अपनाउनुपर्छ ।
२.	बालीको छनौट	माटोको प्रकृति, सिंचाई र उत्पादन र बजारको आधारमा छनौट गर्ने ।
३.	माटो सुधारका लागि	नियमित माटो जाँच गर्ने, माटोको रिपोर्ट अनुसार विज्ञसँग परामर्श गरेर खेती गर्ने । गहुँत तथा गोठेमलको व्यवस्थापन गर्ने, हरिया पातपतिङ्गर आदि मिलाएर कम्पोट बनाउने । झोल मल, जीवामृत बनाउने । गोबर मल किनेको हो भने बारीमा कुहाएर

क्र.सं.	विवरण	के गर्ने/के नगर्ने
		मात्र प्रयोग गर्ने । कोसेबालीको परिमाण बढाउने; चक्रेवाली तथा मिस्रित वाली अपनाउने । छहारी दिने रुखहरुको संख्या बढाउने । स्रोत नखुलेका मल वा बिषादी नहाल्ने । अनुमानका भरमा माटोमा मल वा कुनै बिषादी नहाल्ने, काँचो गोबर, नकुहिएको मल प्रयोग नगर्ने । तत्कालै समाधान गर्न नसकिने कुनै प्रतिकूल अवस्था देखिए विज्ञको सल्लाह लिने, प्रमाणीकरण निकायलाई जानकारी दिने । माटो बिनाको खेती (Hydroponic) खेती प्राङ्गारिक खेतीका लागि मान्य हुँदैन ।
४.	रोग तथा किरा र झार नियन्त्रण	हानीकारक विषादीको प्रयोग पूर्ण निषेध गर्ने । स्थानीय स्रोत र साधनबाट जैविक विषादी बनाउने। मित्र किरा, चराचुरुङ्गी, मौरीलाई आकर्षित गर्ने बिरुवा जोगाउने । बाली विविधीकरण गर्ने । छापोको प्रयोग गर्ने । अचानक नयाँ खालको समस्या देखिए विज्ञको परामर्श लिने, प्रमाणीकरण गर्ने निकायलाई जानकारी दिने ।
५.	बिउ तथा बेर्ना	प्राङ्गारिक प्रमाणित बिउ प्रयोग गर्ने । उपलब्ध छैन भने, रैथाने बिउ तथा बेर्ना प्रयोग गर्ने । यस्ता बिउ वा बेर्नाको स्रोत खुलेको हुनुपर्छ । आफ्नै बारीमा बिउको संरक्षण गर्ने । जिएमओ बिउ प्रयोग पूर्णतया निषेध गर्ने । हानीकारक विषादीले उपचार गरिएका बिउ प्रयोग नगर्ने । रोग लागेका, सङ्क्रमणयुक्त बिउ प्रयोग नगर्ने ।
६.	पानीको स्रोत	पानीको स्रोत प्रदुषणमुक्त हुनु पर्छ । हानिकारक रसायन मिसिएको खेतबारीबाट बगेर आएको पानी मिसिन दिनु हुँदैन ।

क्र.सं.	विवरण	के गर्ने/के नगर्ने
७.	बाली भित्र्याउने	परिपक्व भएपछि मात्र फसल टिप्ने, काँचैमा वा कलिलैमा टिप्नु हुँदैन । फलफूलका हकमा हाँगाबिँगा नभाँचिने गरी फसल टिप्नुपर्छ । प्राङ्गारिक र रासायनिक खेतीका उत्पादन फरक समयमा टिप्ने । प्राङ्गारिक र रासायनिक खेतिका उत्पादन एउटै औजार प्रयोग गरेर नटिप्ने । प्रयोग गर्नै पर्ने भए राम्ररी सफा गरेर मात्र प्रयोग गर्ने । सफा गरेको रेकर्ड राख्ने ।
८.	प्रशोधन, भण्डारण, ढुवानी	बाली टिप्ने, भण्डारण गर्ने सामग्री रासायनिक र अर्गानिकको छुट्टै हुनु पर्छ । एउटै साधन उपयोग गर्ने हो भने राम्ररी सफा गरेको हुनुपर्छ । ढुवानी गर्दा वा भण्डारण गर्दा मिसिने संभावना हुनुहुँदैन। अर्गानिक र रासायनिक उत्पादन एकै ठाउँमा भण्डारण गर्ने, एउटै गाडीले ढुवानी गर्ने गर्नु हुँदैन । बोरा, थैला आदि भण्डारण गर्ने वा ढुवानी गर्ने सामग्री हानीकारक रासायनिक पदार्थले प्रदुषित भएको हुनुहुँदैन ।
९.	हरेक महिनाको नियमित बैठक	अघिल्लो महिनामा भएको कृषि सम्बन्धी छलफल गर्ने । आगामी महिना् सिजनमा रोपिने बालीका बारे छलफल गर्ने । यस्ता छलफलमा सदस्यहरु निरन्तर अनुपस्थित हुनु हुँदैन ।
१०.	कृषक डायरी र रेकर्ड राख्ने	कृषक डायरी नियमित दुरुस्त राख्नु पर्छ। कुनै पनि सामग्री किनेको वा उत्पादन विक्री गरेको बिल या अन्य प्रमाणहरु जतन गरेर राख्नु पर्छ । कृषि गतिविधीका महत्वपूर्ण कार्यहरुको रेकर्ड राख्नु पर्छ । जानकारी लुकाउने वा तोडमोड गर्ने गर्नु हुँदैन।
११.	रुपान्तरण अवधि	रुपान्तरण अवधि २ वर्षको हुनेछ। दुई वर्ष हानीकारक बिषादी रहित खेती गरेको यथेष्ट प्रमाण देखिए रुपान्तरण अवधि कम हुनेछ ।

क्र.सं.	विवरण	के गर्ने/के नगर्ने
१२.	मध्यवर्ती क्षेत्र	प्राङ्गारिक खेती गरिएको र रासायनिक खेती गरिएको कित्ता प्रष्टसँग सिमाना देखिने गरी छुट्टिएको हुनुपर्छ। वालीको किसिम हेरी २ देखि ५ मिटरसम्म बफर जोन हुनुपर्छ। बफर जोनमा खेती गर्न सकिन्छ तर प्राङ्गारिकमा मिसाउन मिल्दैन ।
१३.	मल, विषादी या अन्य कुरामा प्रयोग गर्न मिल्ने वा नमिल्ने सामग्रीहरु	नेपाल सरकारको मापदण्डको अनुसूचि-१ अनुसार गर्ने । यो अनुसूचि सबैलाई वितरण गरेर छलफल गर्ने। कुनै समस्या परे प्रमाणीकरण निकायमा सम्पर्क राख्ने ।
१४.	अन्य	कुनै कुराको द्विविधा भए सम्बम्धित प्राविधिक वा प्रमाणीकरण निकायमा सम्पर्क गर्ने ।

मौरीपालक कृषकहरूका लागि संक्षिप्त मापदण्ड

क्र.सं.	विवरण	के गर्ने/के नगर्ने
१.	मौरीको घार राख्ने ठाउँ	मौरीको घार राख्ने ठाउँ वरि परि कुनै रासायनिक पदार्थ हुनु हुँदैन । मौरी पालन क्षेत्रमा रसायनिक पदार्थ प्रयोग गरि खेति गर्नु हुन्न । मौरीको घार राख्ने ठाउँमा मौरीलाई मन पर्ने फूल फुल्ने रुखहरू हुनु पर्छ। मौरीको घार राख्ने ठाउँ वरी परि अरिंगाल, बारूला, माउसुली जस्ता मौरीका शत्रुहरू हुनु हुन्न।
२.	मौरीलाई खुवाउने खाना	उत्पादनका बेला मौरी घरमा पर्याप्त मात्रामा मह तथा पराग/कुट छोड्नु पर्दछ। प्रतिकूल मौसममा घारमा छोडेको महले नपुग्ने देखिएमा अतिरिक्त खाना दिनु पर्छ। यस्तो अतिरिक्त खाना प्राङ्गारिक मह वा प्राङ्गारिक चिनीबाट मात्र बनाउनु पर्छ। चास्नी खुवाउने समय भने गत सिजनको उत्पादन अबधि र नयाँ आउने सिजनको बिचमा मात्र हुनु पर्छ ।

क्र.सं.	विवरण	के गर्ने/के नगर्ने
३.	मौरीको स्रोत	प्राङ्गारिक रुपान्तरण पछी ल्याइने मौरी गोला प्राङ्गारिक स्रोत बाट आएको हुनु पर्छ। वा, प्राङ्गारिक व्यवस्थापनमा ल्याए पछि प्राङ्गारिक रुपान्तरण लागु गर्नुपर्ने हुन्छ । मौरीको जात छनोट गर्दा, रैथाने जातमा पर्न सक्ने असर, प्रभाव, चरन क्षेत्र आदिमा विचार पुर्याउनु पर्दछ। यसरी नै नयाँ जातको रोग, किरासँगको प्रतिरोधक क्षमता पनि अध्ययन गर्नु पर्दछ ।
४.	मौरीको स्वास्थ्य	मौरी पालन गरिने क्षेत्रमा असल कृषि अभ्यासको अबलम्बन भएको हुनु पर्दछ। रोग किरा नै लाग्न नदिने किसिमको वातावरण सिर्जना गरेर नियन्त्रण गर्नु पर्दछ। यसका लागि मौरीको जातको छनोट, घारको व्यवस्थापन, चरण क्षेत्रको स्वास्थ्य, फूल खेल्ने बिरुवाको विविधता, मौरी पालन हुने ठाउँमा अन्य खेतिबाली/पशुपालन जस्ता बिषयमा पनि ध्यान दिनु पर्ने हुन्छ । आवश्यक परेको खण्डमा रानी मौरीको परिवर्तन गर्नु पर्दछ । घारको नियमित निरीक्षण । भाले मौरीको संख्यामा नियन्त्रण गर्नुपर्छ । रोग किरा लागेको घार वा गोला फेला परेमा त्यस्तो घारलाई छुटै राख्नु पर्छ । प्राविधिक र साथै प्रमाणीकरण निकायसँग पनि समन्वय गर्नु पर्छ । आधार चाका प्राङ्गारिक हुनुपर्छ । मह काढ्दा मौरी मार्ने, मौरीको अंग भंग गर्ने, रानी मौरीको पंखेटा काट्न पाईँदैन । रासायनिक श्रोतबाट आएका किट बिकर्शक (Insect Repellent) प्रयोग गर्न पाइँदैन ।
५.	रेकर्ड राख्ने कार्य	हरेक क्रियाकलापको रेकर्ड राख्नु पर्छ ।
६.	मौरी ओसार पसार, मह उत्पादन तथा प्रशोधन	मौरी एक ठाउँ बाट अर्को ठाउँमा लानु परेमा प्राविधिकको सल्लाह मुताविक गर्नुपर्छ । चरण क्षेत्रमा लैजादा मौरी र घार राख्ने गाडी सफा र सुरक्षित हुनुपर्छ । मह उत्पादन गर्दा सिफारिश गरेका सामग्री तथा औजार मात्र प्रयोग गर्नुपर्दछ । उत्पादित मह राख्ने भाँडा तथा कोठा पनि सुरक्षित तथा प्राङ्गारिक मापदण्ड अनुसारको हुनुपर्छ ।

सल्लाह तथा सुझाव